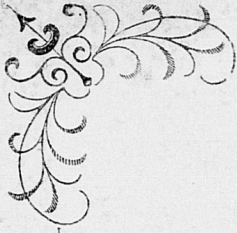
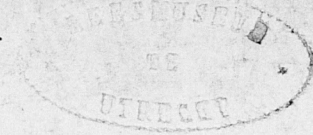
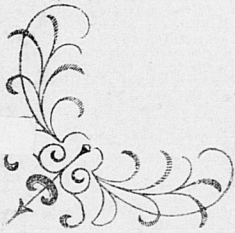

L 1/2.

DR. W. G. BRILL.

TOESPRAAK.

B. oct.
2318

*B. Merc. Lib.,
8° 2318*

DE BARMHARTIGHEID
HET BEGINSSEL DER WARE KRACHT.

TOESPRAAK,

GEHOUDEN IN SEPTEMBER 1871

DOOR

D^R. W. G. BRILL,

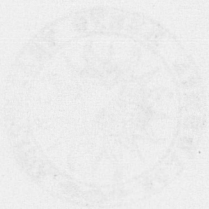
HOOGLEERAAR TE UTRECHT,

TER OPENING ZIJNER LESSEN.

LEIDEN, E. J. BRILL.

1871.

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

1087 5064

MIJNE VRIENDEN!

In het vorige jaar had ik het voorrecht tot u te spreken over de Bewondering het beginsel der ware Kennis. Ik koester het bescheiden vertrouwen, dat het woord, toen gesproken, u en mij zelve den goeden weg gewezen heeft. — Doch is met het bezit der ware kennis alles afgedaan? Hoe zou het mogelijk wezen? Kennen is geen doen, en op het doen komt het aan. »Indien gij dan deze dingen weet, zalig zijt gij, zoo gij ze doet!» — Wel is dit waar, dat, zoo men waarlijk kent, dat is, zoo men eenig voorwerp met bewondering en liefde gadeslaat, men onwederstaanbaar in den dienst van dat voorwerp getrokken wordt; dat men zich om en voor dat voorwerp beijvert, en dat alzoo een handelen aanvangt, hetwelk het begin is van eene reeks van daden, die niet eindigt dan met de levenskracht zelve van hem, die ze bedrijft. Maar dan moet de liefde van den echten stempel wezen, dat is, zij moet kunnen overleven aan de bewonderenswaardigheid van haar voorwerp. Want wel is alles, in zoo verre alles Gods werk is, en er eene goddelijke werking in woont, steeds onze bewondering waardig; maar

die goddelijke werking is zoo vaak verscholen: de natuur is aan eene booze, vernielende, wreed misvormende macht ten prooi; de kracht van den geestelijken mensch zelven is niet zelden voor hem zelven verborgen, en, voor zich zelven troosteloos, is hij onbeminnelijk voor anderen.

Tegenover de onschone, ja! afgrijzeninboezemende natuur, en tegenover den onbeminnelijken, ja! ons soms wilens of onwillens afstootenden medemensch, niet in onze liefde te vertragen, ziedaar het werk der ware liefde, — en die ware liefde zal de ware kracht tot handelen zijn, de kracht, die, naar het woord, zoo even aangehaald, zalig maakt — onszelven en den rampzalige; de kracht, met andere woorden, die het gevallen opheft, die geneest en herstelt, zoo den mensch als de natuur. Deze kracht nu heet barmhartigheid, medelijden; zij is de liefde in hare werking tegenover het onschone en verlorene; — en over de Barmhartigheid als het beginsel der ware Kracht wilde ik ditmaal tot u spreken.

Ware kracht... Er is ook valsche kracht. De schitterende, de zegepralende kracht is de ware niet. Om te schitteren en te triomfeeren is de medewerking noodig van de macht dezer eeuw. — Als de vrouw, in plaats van zich, bij de ervaring van het vermogen harer schoonheid, klein en schaamtevol te gevoelen, veeleer die schoonheid dienstbaar maakt aan het maken van veroveringen, met welke

zij haren hoogmoed voedt, zoo maakt zij zich de macht der natuur ten nutte, en de natuur, hoezeer eene openbaring van het goddelijke en daarom onze bewondering waardig, is eene voorbijgaande openbaring. Hij die op haar vertrouwt, althans haren dienst en medewerking aanneemt, vindt zich ten slotte verraden, gelijk hij anderen verried. Die medewerking toch ontvalt ten laatste dengenen, die ze gebruikte, en hij staat daar ontbloot en machteloos. — De Vorst, om een ander voorbeeld bij te brengen, de Vorst, die zich daden van geweld ziet gelukken, had de tijden en gelegenheden op zijne hand. . . . Maar die tijden verloop: wat met behulp van den tijd is gewonnen, is niet voor de eeuwigheid verkregen: het vergaat, zoo als het is opgekomen, en de middelen, die de Vorst of het Volk in de wapenen aanwendde om te overwinnen, zullen ook dienen om het te verslaan of te vernederen. Het woord: wie het zwaard trekt, zal door het zwaard vergaan, is geen artikel uit de eene of andere strafwet, maar de uitdrukking eener natuurlijke noodwendigheid. Of is soms het tijdelijke niet tijdelijk, en is er iets blijvends in dit gebied der vergankelijkheid en des doods?

De ware kracht zal derhalve eene kracht moeten wezen, die zich niet door vergankelijke machten, niet door gelegenheden van natuurlijken bloei en ontwikkeling, noch door tijden van opkomst dienen laat. Niet dat men die machten zou moeten afwijzen; — maar wij moeten ze niet met

kunstmiddelen in de hand werken, ze met ontzag en als eene onbetrouwbare gave, die ons nimmer ten volle toekomt, aanwenden, en vooral onze ijdelheid door haar niet laten stijven. Zoo gestemd, gebruiken wij slechts middelen, die niet falen, en kunnen wij het geluk met gelatenheid zien afrekken.

Maar waar is dan eene kracht te zoeken, die zonder de medewerking der vergankelijke krachten bestaan kan? Waar anders, dan in den geest? — Het is een zeggen, bijna versleten door het gebruik, dat de mensch bij de vergankelijkheid der aardsche dingen, voldoening in de werkzaamheden van den geest te zoeken heeft. De studie, de letterkunde, ziedaar oefeningen, die ons waarlijk bezig houden, die in plaats van ons verlegen te laten, waar de zinnelijkheid ons begeeft, zich dan veeleer beproefd betoonen. In den ouderdom, ja! met den dood voor oogen, heeft men vaak gezien, dat de mannen der wetenschap en de beoefenaars der letterkunde hunne studiën niet verzaakten, en dat wel om deze reden, dat die studiën nog altijd hare aangeboren kracht behouden hadden. Inderdaad, de geest van den man van wetenschap en van kunstzin erkent het blijvende in de dingen, en zoo is het geen wonder, dat deze erkentenis hem troost over het vergankelijke, ja, hem de ervaring der eigen vergankelijkheid leert verdragen, of hem ten minste aan het smartelijke dier ervaring eenigermate doet ontsnap-

pen. Maar toch! wat geeft ons de wetenschap, wat de letterkunde anders dan beelden van het vergankelijke? Wat baat ons de erkentenis van de blijvende kern, zoo wij zelven daaraan geen deel hebben? in één woord, wat baat ons het beeld der dingen, wanneer wij zelven met de dingen te gronde gaan? En bovendien wetenschap en letterkundige oefening, zij brengen mede, dat wij ons van het leven terugtrekken: uit zichzelf hebben zij de macht niet om het geheele leven te vervullen en rampen te bezweren; zij missen het vermogen om de harten van hen, wier liefde voor ons geluk noodzakelijk is, voor ons te winnen, en ons hart voor diegenen te openen, die wij beminnen moeten om gelukkig te zijn. Immers zien wij, hoe velen in de studie het werkdadige leven ontvluchten om, ik zeg niet, gelukkig, maar niet ongelukkig te zijn; hoe velen, naar het woord van een Duitsch schrijver, arbeiden om maar niet te behoeven te leven, — en het menschenhart moet leven; het verlangt niet nevens het leven, maar in het leven gelukkig te zijn.

Daarom ontwerpt zich de geest eenen levensregel, die, zoo hij al evenmin het geluk verzekert, den mensch in staat stellen kan om, in het leven optredend, zich waardig en zonder groven aanstoot te gedragen. De geest erkent eene wet, wier vervulling den mensch eer en voordeel belooft, en hem vrijwaart voor de bedroevende en onteerende gevol-

gen der dwaasheid en der vermetelheid. Doch ach! toegegeven, de getrouwe opvolging van zulk eene zedewet vermag dat alles; — niettemin, wanneer slechts eene zoodanige kracht volkomen beproefd kan zijn, die den geheelen mensch inneemt, om hem telkens geheel te doen beantwoorden aan den hoogsten eisch van het tegenwoordig oogenblik, hoe zou zulk eene uitwerking te wachten zijn van den blooten toeleg om zich verstandig te gedragen? Zóó ver is het er van daan, dat de geheele mensch door den invloed der zedewet zou ingenomen worden, dat de geest zelf, die de zedewet ontwierp en voorschreef, altijd in koele zelfgenoegzaamheid daarboven staan blijft. Blijft de mensch boven het voorwerp zijner werkzaamheid, zoo onthoudt hij daaraan zijn hart. Is er dan onfaalbare kracht te wachten van een werk, dat men verricht zonderdat het hart er bij is? Het hart alleen trekt den mensch van zijne hoogte om hem geheel aan het leven te geven.

In de wet en hare uit den aard der zaak doode betrachtting is dus de ware kracht almede geenszins gelegen. Maar zoo er een vermogen bestaat, dat ziel en leven bijzet aan onze plichtsbetrachtting, dan moet daarin de ware kracht te vinden zijn. Is er zulk een vermogen? Ach! wij willen geen oogenblik ontveinzen het te weten, noch de beantwoording dier vraag op verre wegen der redeneering gaan opsporen. Wij weten het: het Christendom heeft ons dat op-

sporen bespaard. Dat vermogen heet liefde, en de liefde, aan het verlorene en ontsierde toegedragen, heet genade, en de blik der genade, op de wereld, onszelfen daaronder begrepen, geslagen, hij heet medelijden, barmhartigheid. — De zedemeester straft den overtreder der wet, hij straft met onderdrukking en uitroeiing, en bijgevolg altijd met den dood. Dit is voorwaar een kort en afdoend middel; maar is er dan geen ander om het kwade te boven te komen? O ja! het is mogelijk om te midden van het booze het inwonende goede op te wekken, zoodoende het kwade te doen verslinden door het goede en het kwaad om te zetten in goed, de gevallen natuur heerlijk op te richten en de duisternis te doen grijpen en doordringen door het licht. Dat wonder werkt de barmhartigheid, het medelijden, dat wonder werkt genadige liefde. Genadige liefde is de hoogste kennis: want zij laat zich niet door den ontmoedigenden schijn verleiden om het verborgen goddelijke niet te zien; zij is het teerste gevoel: want de diepste ellende prikkelt haar het meest; zij is de grootste kracht: want zij rust niet vóórdát zij het rampzalige voorwerp heeft opgebeurd en den dood met haar leven heeft doordrongen; genadige liefde is scheppende kracht: zoo er scheppende kracht is, en wij behoeven toch waarlijk de oogen slechts om ons te slaan om die te erkennen, — zoo er scheppende kracht is, moet zij genadige liefde wezen. God is liefde, en de vorm, welken

zijn herscheppingsvermogen aanneemt, heet barmhartigheid, heet medelijden.

Er is een tijd geweest in de geschiedenis der wetenschappen, dat men tot staving der waarheid van eenig beweren zich op den Bijbel beriep. Datzelfde wil ik niet, beseffende dat geen gezag noodig is, waar de opmerkingen en stellingen zich aan het juiste gevoel en het geweten aanbevelen, en dat van den anderen kant geen gezag iets baat, waar de uitspraak van de erkentenis der waarheid ontbreekt. Maar vinden wij door de opmerkingen, die wij maakten, de woorden, ja, den voornamen inhoud van den Bijbel bevestigd; doorgronden wij in het licht van de gedachten, die wij vormden, eerst recht de beteekenis van bijbelsche uitspraken; komen ons sommige zaken, door het Evangelie als feiten medegedeeld, in dat licht als redelijk, begrijpelijk, ja noodwendig voor, dan voorzeker is het de moeite waard, die bijbelsche voorstellingen in het gevonden licht te plaatsen.

In onzen tijd spoort men de leerstellingen op van de oud-Indische wijsheid en van welke godsdiensten niet al meer; doch wanneer men ze gevonden en uiteengezet heeft, hebben wij, het is waar, aanwinst gedaan voor onze zucht naar antiquarisch weten; maar in geen ander opzicht zijn wij iets verder gekomen, of het moest zijn in de onzekerheid ten aanzien van de waarheden, welke die stelsels besluiten, of moet ik zeggen? in de zelfgenoegzame zekerheid,

dat er voor eenen onbevooroordeelden geest op dat gebied van geene wetenschappelijke kennis sprake zijn kan. Met allen eerbied voor de leeraren van zulk een scepticisme verklaar ik in die stelsels de bewijzen te vinden, dat zij, die ze ontwierpen, eene even juiste als diepe opvatting van de natuur der dingen bezeten hebben. Bepaaldelijk in den Bijbel tref ik het kenmerk van het diepste inzicht bij de schrijvers aan; alleen is hier, in onderscheiding van andere godsdienststelsels, die waarheid soberder en vrijer van elke inmenging van eenige zichzelve gevoelende menschelijke eigenheid.

Doch ter zake! Ik wenschte, in de eerste plaats, aan te toonen, hoe van zekere uitspraken van den Bijbel door de beschouwing die wij voorop stelden, de beteekenis eerst recht wordt ingezien, en sommige feiten, daár medegedeeld, in het licht dier beschouwing ophouden óngerijmd en buitensporig te zijn, om in ons oog aannemelijk en bijna noodzakelijk te worden.

De persoon van Jezus Christus is in het Evangelie het toonbeeld der in de vernedering van dezen aardchen staat zich van hare verwantschap met God bewuste menschheid; der menschheid werkelijk één met God, zoodat Gods kracht in en door haar werkt. Hij is de Zoon des menschen zich den Zoon Gods betoonend, en alzoo de mensch opgeheven uit den val, de mensch hersteld tot zijnen hoogen, ja, den

hoogsten Godgelijken stand. — Wát nu is, volgens datzelfde Evangelie, zoo van de zijde des menschen, als van de zijde Gods, de kracht, die het wonder der openbaring van dien Zoon Gods in de menschheid tot stand brengt? — Zij, die de moeder van den geopenbaarden Zoon Gods zal worden, is eene dochter van het koninklijke geslacht van David, levende in den tijd, dat Israël aan de voeten van Rome ligt; dat de Keizer over de Joden als over een troep vee te beschikken heeft, en met goed gevolg vermag uit te voeren, wat eenen David van Godswege ontzegd is geweest. — Wanneer die dochter uit het Huis van Koning David gene ongevoelige noch onverstandige was, stonden, zoo schijnt het, twee wegen voor haar open. Of zij moest al den trots harer afkomst overzetten tegen de verwatenheid van Rome; tegen hoop vasthouden aan hare hoop; in haar hart samenspannen tegen de vijandin van Israël, en geneigd zijn om alles wat zich tegen de Romeinen roerde, alles wat uitkomst uit de vernedering beloofde, aan te grijpen; met een gretig oor moest zij opvangen elk gerucht, dat van den een of anderen volkstam uit het Oosten, die tegen de Romeinen opgewassen zijn mocht, vernomen werd; met een starend oog uitzien naar een ster, een licht dat dáár zou opgaan. — Zóó zou zij eene door valsche vaderlandsliefde verblinde dwEEPster zijn geweest, medelid van die geheime genootschappen, onder Joden en andere Oosterlingen, die weldra

een luisterend oor zouden vinden tot in het paleis van den Romeinschen Keizer toe. — Of wel zij moest het gevoelen dergenen deelen, die eindelijk de ijdelheid der aan de Vaders, zoo men meende, gegeven beloften hadden ingezien, en den waan van een uitverkoren volk sinds lang hadden afgezworen. Wat onderscheidde Israël van de Volken? Wat anders dan grooter schande en jammerlijker lot? En wat was Davids Huis in Israël? Met de geringsten stonden zijne afstammelingen gelijk. Daarom, een Bondsgod van Israël was er niet; wat men verhaalde van de bijzondere leidingen en de heerlijke bedoelingen van Jehovah met Zijn volk, was een fabel: de wereld was geleverd aan de macht van den sterkste; men moest zich de noodwendigheid laten welgevallen; zoo goed mogelijk met het tijdelijke zijn voordeel trachten te doen, de hand van den heerscher door onderdanigheid ontwapenen, en, was men van Koninklijken bloede, vergeten, dat men van den Gezalfde naar Gods hart afstamde: anders kon men misschien nog wel achterdocht bij den Romeinschen landvoogd opwekken en gevaar over de hoofden der vernederde nakomelingen van David brengen: was Israëls uitverkiezing een waan, het eeuwig heerlijk Rijk, aan David beloofd, was van dien waan het toppunt.

Die twee wegen der gedachten stonden voor eene Koninklijke dochter, die een hart had, in dien tijd in Israël open; één van die gevoelens moest zij koesteren, — wel te verstaan,

zoo zij hare zelfzucht niet opgaf, en op grond van haar geboorterecht eischen deed gelden, als dochter haars volks en als dochter Davids. Inderdaad, de mensch, die rechten meent te hebben, verzaakt die rechten niet, maar wil ze tot het laatste toe handhaven, of wel, boven en buiten die rechten, handhaaft hij zijne ledige persoonlijkheid, en hij werpt zijne rechten, met spottende bitterheid, God, zoo hij er is, en den menschen voor de voeten. Maar Maria, de moeder van Jezus, stijfde zich in hare zelfzucht niet: zij sloeg geen van die beide wegen in: wij zien haar noch vasthouden aan eenige zinnelijke verwachting, noch zich verschansen in eene troosteloze, ongeloovige onverschilligheid. Neen! zij leerde afstand doen van alle eischen van aardse grootheid en genot; zij leerde inzien, dat het ware Israël elders te zoeken was, dan hier beneden; dat om herstel van het volk Gods niet was uit te zien naar het Oosten, noch heil in zijne vernedering te zoeken bij het Westen, maar dat heil en heil alleen te wachten waren uit de Hoogte. Eerst wanneer alle banden der zinnelijkheid en der tijdelijkheid voor haar volk en haren persoon geslaakt zouden zijn, gevoelde zij, zou zij de verheffing voor haar geslacht en de vervulling van alle beloften Gods, aan haar volk gedaan, erlangen. En zie! dit moment des volstrekten geloofs aan het eeuwige en onzienlijke was tevens het tijdstip, dat zich de herscheppende Gods kracht openbaarde; die vrije

vernedering, die vruchtbare lijdelijkheid, die moedig aanvaarde ellende zag God aan, en de blik Gods, op zulk een voorwerp geslagen: heet medelijden, heet barmhartigheid. »Mijne ziel verheft den Heer en mijn geest verheugt zich in God, mijnen heiland: want Hij heeft de nederheid zijner dienstmaagd aangezien en zijne *Barmhartigheid* duurt immermeer voor degenen die Hem vreezen. Hij doet kracht met zijnen arm en beschaamt de hoovaardigen, stoot de machtigen van hunnen troon en verheft de ellendigen. Hij heeft de hand van zijnen knecht Israël gegrepen en is zijner *Barmhartigheid* gedachtig geweest.» Ziedaar de uitdrukking van Maria's denken en gevoelen. De eeuwige genadeblik Gods, op een voorwerp als de maagd Maria geslagen, is het moment van de geboorte des Zoons Gods in de menschheid. Ziedaar eene algemeene stelling van ontwijfelbare waarheid. Doch het Evangelie stelt het eeuwig ware voor als in feiten getoond en gepredikt; dit is zelfs het eigenaardige van het Christendom. Dus is de daad van het volmaaktste geloof van Maria's zijde — van Gods zijde het oogenblik, dat Hij door zijnen Gezant en Geest tot haar komt: het ledige, dat door de volstreckte zelfverzaking in Maria's ziel was ontstaan, trekt, als het ware, de kracht uit de Hoogte aan en wordt door den ganschen hemel gevuld. De overgeevende liefde der creatuur wordt door haren Schepper beantwoord, en zinnelijk leven, maar nieuw, heilig en hemelsch, ontspruit in den aardschen schoot...

Is dus het medelijden de vorm, waarin wij de kracht Gods, die de wereld herschept, erkennen, geen andere is de grond der wonderkracht, door den Zoon des menschen geoefend. — Hoe vaak vinden wij in het Evangelie Jezus barmhartigheid vermeld in verband met de genezing van zieken of de spijziging van hongerenden, en waar hij Lazarus levend uit de grafspelonk zal doen terugkomen, is hij geschokt en tot tranen toe geroerd. Het medelijden blijkt hier de stemming te zijn, vereischt om wonderen te werken: waar de Pharizeën een teeken vragen, of Herodes zich verlustigt in de hoop dat hij den wonderdoener zijne kunst zal zien oefenen, geeft Jezus geen gehoor aan den eisch en stelt de ijdele verwachting te loor; maar de barmhartigheid, als het ware, onwillekeurig gaande gemaakt door het gezicht van jammer en ellende, is de milde bron, waaruit Zijne wonderdaad welt. Inderdaad, had Jezus een wonder willen verrichten om zich in de oogen zijner vijanden te rechtvaardigen, of in die der wereldlingen zijne kracht te toonen, hij zou eigen voldoening, persoonlijken triomf bedoeld hebben, en eene gezindheid, die dit doel beoogt, is onvruchtbaar: zij werkt niets dan schijn en oefent dwang op de gemoederen, in plaats van vrije toestemming te winnen en ware erkentelijkheid te wekken. Eerst waar het gemoed vol is van barmhartigheid, is alles volkomen zuiver daarbinnen, en zonder zelfverheffing is de mensch tot het

grootste bekwaam. Eerst bij dat gevoel kan de mensch volkomen zeker zijn, dat geen andere dan Gods wil hem bezielt, en hij verricht dan ook het hoogste en grootste: immers is zijn wil alsdan de almachtige wil Gods zelve. — Met gelijke zekerheid kan men het eene en het andere stellen, én dat Jezus buiten staat moet geweest zijn om voor Herodes en op het verlangen der Pharizeën een wonder te doen, én dat hij, waar zijn hart met medelijden was bewogen, wonderkracht moet hebben bezeten. Zelfzuchtig menschelijk streven sluit den hemel toe; het schept een eigen wereld buiten gemeenschap met het ware leven; wie, daarentegen, zichzelf niet gedenkt en alles voor den ander zijn wil, treedt onmiddellijk in de sfeer des algemeenen levens: die zelfverzaking loont God met Zijne genade, en de kracht des Allerhoogsten, die nimmer ver is, werkt met den genen mede, die niet voor zichzelf werkt: er ontstaat slaking van gebonden vermogen, losmaking van kracht; er ontspringt een weldadige stroom, in plaats van dorheid en stremming. Waar nu de barmhartigheid zoo diep is, als wij zulks bij Jezus erkennen, moet zij wat men noemt sympathetisch werken, met andere woorden, haar voorwerp in hare sfeer opnemen en in dezelfde ervaring van goddelijke kracht doen deelen. Waar Jezus den melaatsche aanraakt, wordt niet hij besmet, maar wordt de melaatsche gezond. Deze werking is niet geheimzinniger, dan die welke wij

dagelijks zien plaats grijpen, dat de gezonde door eenen besmettelijken kranke wordt aangestoken: alleenlijk heeft in dit geval een kwaad zaad dezelfde kracht, welke wij in het andere geval het goede zien oefenen. Maar de macht van het booze, valsche kracht, verwelking, vernieling en dood beschouwen wij als iets dat zich van zelf begrijpt: slechts het goddelijk goede, waar het maar niet in zijn alledaagschen en als van zelf sprekenden vorm voordoet, weigeren wij aan te nemen, tenzij overtuigd door eene proef, die het goddelijke niet vermag te geven, omdat het alleen met een geloovig gemoed in betrekking kan treden. Om deze laatste reden zien wij Jezus dan ook geloof verlangen bij dengenen, die door zijne wonderkracht begenadigd zal worden. Het is waar, het Evangelie spreekt ook van wonderen, waarvan de lijder, onbewust, of wel een doode, ja, de natuur het voorwerp is. Bij Jezus is hier echter steeds de barmhartigheid de drijfveer, leniging van smart, opheffing van doodsof hongersnood, vervulling van eene door menschen gevoelde behoefte, al is het ook maar de behoefte aan de ongestoorde voortzetting eener onschuldige vreugde, het doel; steeds is het de barmhartigheid, die hem toerust met kracht uit de hoogte, in diervoege dat hij ontkomt aan de machteloosheid, waarmede gewoonlijk de mensch, in strijd met den door een ieder gevoelden eisch zijner natuur, tegen de macht van het booze overstaat. Aan die macht te ontkomen moet niet

alleen mogelijk, maar het moet noodwendig doentlijk wezen voor dengenen, die in de liefde volmaakt en in de biddende gemeenschap met de macht van het goede volkomen is. Het woord van Goethe is waar:

Wunderthätig ist die Liebe,
Die sich im Gebet enthüllt.

Ziekten, die de stoffen des lichaams walgelijk van vorm vermogen te veranderen, verstorende werkingen der natuur, zijn de wonderen van het booze, en dat booze kan niet rusten zonder gedurig aldus zijne macht te toonen. Doch het goede heeft genoeg aan zijne stille werking zonder schokken of vertoon. Maar waar het, door eene buitengewone geloofskracht aangetrokken, eene enkele maal zoo optrad als wij het de macht van het booze op hare wijze gedurig zien doen, daar achten wij ons ten einde raad, zoo wij het moeten erkennen. — Ach! zouden wij dan inderdaad vertrouwdwer zijn met de macht van het booze, dan met die van het goede? Dan zijn wij waarlijk wel, ook waar wij triomfeeren, waardige voorwerpen voor de goddelijke barmhartigheid! Ik spreek van de macht, ja van wonderen van het Booze, waarlijk niet om u daaraan te doen gelooven: integendeel door de wetenschap moeten wij alle zoodanig bijgeloof overwinnen. Maar ik spreek er van om u aan de wonderen eener goede Macht te doen gelooven. De wetenschap alleen kan den booze niet voldoende uitdrijven: zien

wij in de wereld de macht van het goede niet aan het werk, dan is de macht van het booze niet voor goed uitgedreven; hoe grondig wij ook de natuur tot bloote werktuigelijkheid terugbrengen, altijd blijft er leven in over, en dit leven, niet tot God teruggebracht, doet zich te eeniger tijd als een duistere macht gelden: eene duistere macht nu, en dit is meer dan een woordenspel, verschilt niet veel van de macht der duisternis ¹⁾).

1) Het wonder is begrijpelijk als de bijzondere openbaring der altijd tegenwoordige overwinnende Godskracht. De gansche natuur is vol van voorbeelden, hoe de overal verspreide krachten en eigenschappen, even als in enkele soorten van wezens, zoo ook in enkele feiten, een bijzondere uitdrukking vinden. In die bijzondere uitdrukking bezitten die enkele soorten en die feiten de reden van hun bestaan. Waar zich nu slechts vertoont, wat is, kan van geene ongerijmdheid sprake zijn. Maar een wonder als de spijziging van duizenden met weinige brooden en visschen, ziedaar iets gansch ondenkbaars! Hoe zal men de schepping begrijpen van een toevallig kunstvoortbrengsel, gelijk een brood? De tegenstrijdigheid dier voorstelling heeft men geestig te kennen gegeven door te spreken van *het scheppen van gebakken brood*, men zou er bij kunnen voegen: *en van gezoden visch*. Doch men wete zich te verheffen tot het denkbeeld, dat ten slotte de kunstbewerkingen der menschen, evenzeer als alles wat er op aarde gevormd en vervormd wordt, mede begrepen zijn in de algemeene werkende en vormende kracht. Het onderscheid tusschen organisch en mechanisch is bloot betrekkelijk: het bestaat niet uit het standpunt van het Bestuur des Heelals. De mensch is slechts vrij in zoo ver hij bewust willend medewerker is met die Almacht; maar buiten die Almacht verricht hij niets. Of de mensch gedeeltelijk *agent* is bij het tot stand brengen van zekere vormverandering, doet tot het resultaat niets af. Voor de kracht Gods, die het al beweegt, bestaat alles in één: voor die kracht is alles gelijkelyk als kneedbaar leem, onverschillig hoe zeer het, uit ons standpunt beschouwd, verschilt en hoe ver het uiteen ligt. Al wat, naar wij meenen, uit onze beneden-wereld voortkomt, of door onze kunst wordt voortgebracht, komt eigenlyk evenzeer van boven als al wat er leeft en groeit, ons eigen leven en

Zoo het medelijden bij God zelve en bij den mensch, die bewezen werd Gods Zoon te zijn, de kracht is, welke de wereld aan de macht van het booze ontveldigt, en uit de duisternis eene nieuwe wereld schept, geen andere is de kracht, die den mensch, in de gewone levenssfeer, in staat stelt om deze gevallen wereld verheerlijkt te zien in den geest, volmaking bij te zetten aan het onvolmaakte, en in sprekende beelden te vertoonen wat het oog des geestes zag. Met andere woorden: de eerste der Muzen, ingeefster der schoone kunstwerken, is de barmhartigheid, de genadige liefde tot het hier beneden vernederde. Niet de zucht om te leeren is de moeder der kunsten: die zucht schept voortbrengselen, ingericht om het verstand van toeschouwer of hoorder te verlichten, en alzoo geenszins geschikt om zijn schoonheidsgevoel te bevredigen en zijn gemoed te streelen. De zucht om de schare hare goden te doen erkennen, schept mythen, geen gedichten. Maar wanneer er later een man opstaat, die uit de hoogte zijner wijding een blik van medegevoel slaat op het menschelijk leven, ja, op de gansche

bewegen er onder begrepen. Dat wat wij boven, wat wij hemel noemen, is de basis en de doordringende kracht van al wat voor ons zicht- en tastbaar bestaat. Wij moeten de schepping, als het ware, omgekeerd, en zoo als zij in waarheid is, gedragen en gewenteld op den hemel denken, om eene levende voorstelling der inwonende Godskracht te erlangen. Wanneer het Evangelie spreekt van een nederdalen van hemelsche krachten of machten in den mensch, bedoelt het dat opengaan van het menschelijke besef voor den God daarbinnen.

natuur, wier schoonheden daarom zoo roerend zijn, omdat zij de godheid, die in haar verborgen blijft, op de oppervlakte onthullen, — dan ontstaat de dichtkunst. Homerus leert noch vermaant zijne hoorders; maar hij verlustigt hen te midden van de moeiten des levens; hij heft hen op uit den druk der tijdelijke omstandigheden; hij doet de natuur voor hen lachen, en doet hen heilzame tranen schreien over het menschenlot. En zoo hij zulks vermag, het is dat hij zelf, in den geest verheven boven den schrik van vijandelijke machten en aan den jammer der sterfelijke dingen ontogen, eenen blik van mededoogen weet te slaan op die wereld, welke nog worstelt om de hoogte der Olympische helderheid te bereiken. — En niet alleen de dichtkunst vindt in een diergelijke inspraak haren oorsprong. Volkomen juist is het wat de volkstem getuigde, toen men zich rekenschap poogde te geven van hetgeen de werken van den vader der schoone Italiaansche schilderkunst onderscheidde. Een nieuw element, zeide men, had Giotto in de kunst gebracht, en dat element was de goedheid, la bontà. Ja, de goedheid . . . Goedheid was voorwaar de gewaarwording niet, met welke de vroegere kunstenaars den mensch hadden beschouwd. Zij maakten beeltenissen naar den voorgeschreven regel en de kerkelijke vormen, beeltenissen, die, ontdaan van schoonheid, de noodzakelijkheid predikten om het vleesch te doden, ten einde in de hier te vergeefs gezochte heerlijkheid

in te gaan. Maar Giotto heeft het eerst durven wedergeven wat een goed oog, op den mensch geslagen, hem geopenbaard had. Zoo hadden zijne gestalten iets welwillends en teeders; zoo troostten zij den toeschouwer met menschenlijken troost, en de weg was gebaad, die tot Rafaël opvoerde, een genie, zoo vrij en zoo rijk, dat men wanhopen moet met een enkelen trek zijne grootheid aan te duiden.

De tragedie, zegt Aristoteles, werkt zuivering der gemoedsbewegingen, die den mensch óf een gevaarlijk genot óf smart bereiden. Hare middelen tot dit doel zijn, volgens hem, vrees en medelijden. Door vrees werkt zij de zuivering van die gemoedsbewegingen, welke door voorspoed en roem in den mensch worden opgewekt. Bij het genot der schoone gaven des levens is het heilzaam, en om als een wijze te genieten, is het noodig, dat men zich van de onzekerheid en de vergankelijkheid van al die gaven bewust zij; dat men steeds in staat zij om, als zij ons ontvallen, in eene min glansrijke sfeer met genoegen te verkeerem: men dient, als ik zoo spreken mag, steeds op den sprong te staan om des noods uit den aardschen zegewagen op den vlakken bodem te recht te komen, die toch ten slotte den eenigen weg aanbiedt om veilig in het betere oord aan te landen. Zulk eene houding, zulk eene stemming, noemt de Apostel *vreezen en beven*, en het hooge lot der grooten dezer aarde, dat ons de tragedie in al zijne hachlijkheid voorstelt, is

geschikt om ze ons in te scherpen. Maar vertoont ons diezelfde kunstvorm de vreeselijke rampen, die geenen sterfeling ontzien, de verwoesting welke de hartstochten in eens menschen boezem en leven kunnen aanrichten, de wreedheid van de taak, ons somtijds door onze menschelijke betrekkingen opgelegd, de rampzaligheid, die ons onverdiend en de nog grooter rampzaligheid, die ons verdiend kan treffen, dan voorzeker verwekt bij ons dat schouwspel smart en pijn; maar juist omdat wij die jammeren ons in een kunstrijk beeld zien voorgesteld, is die smart ons zoet. De zoete pijn nu, die wij over anderer leed gevoelen, heet medelijden: het medelijden heeft vrede zelfs met het ergste lijden: want het openbaart eene kracht, die alle lijden te sterk is; het geeft een waarborg van troost, van overwinning na strijd, van leven door den dood. En zoudt ge nu meenen, dat de dichter in staat ware bij den toeschouwer zulk eene gewaarwording op te wekken, wanneer hij zelf de gevallen, die hij voor oogen stelt, niet met eene diergelijke gewaarwording had gadeslagen, en zoowel in zijn hart gedragen als in zijne verbeelding gekoesterd had? Neen! voorwaar: zonder haat tegen het booze in den medemensch, zonder verachting voor het zwakke en lage, maar met een goddelijk mededoogen moet hij het verdiende zoowel als het onverdiende lijden hebben waargenomen. Eerst zoo kregen zijne indrukken zulk eene kracht, dat er eene wereld van levende

en handelende personen voor hem verrees, die hij in staat was in zulk een tafereel samen te vatten. De eigenwijze geringschatting van anderer feilen en ongelukken is onvruchtbaar; de zichzelf vergetende barmhartigheid verhoogt het gevoel, en toovert gestalten met duidelijke omtrekken voor de zinnen. Bestaat er nu bij den dichter eene diepe gedachte, aan wier uitdrukking de handelingen en het lijden der voor des dichters verbeelding levende personen dienstbaar kunnen gemaakt worden, zoo ziet een dichtstuk het aanzijn. En zou dan aan de barmhartigheid scheppende kracht ontzegd kunnen worden?

Ik erken het, niet alle dichtkunst is van denzelfden aard als de epische en de tragisch-dramatische poëzij. Ik zwijg van de comedie, welke een staatkundig of een zedekundig doel beoogt. Hier heeft men een kunstwerk; doch die kunstvorm werd niet door den dichter zelve geschapen, maar aan den treurspeldichter, wien van die schepping alleen de eer toekomt, ontleend, en door den blijspeldichter slechts aangewend om als middel te dienen, ten einde den toeschouwer onwederstaanbaarder mede te slepen. — Verbiedt ons derhalve de comedie niet, te blijven vasthouden aan onze stelling, dat het medelijden eigenlijk de kracht is, die kunstvormen schept, er zijn evenwel nog andere dichtsoorten, welke door alles behalve een mededoogend gevoel worden ingegeven. Bij de satire maakt de verontwaardiging

het dichtstuk, en de poëzij van een Archilochus is het voortbrengsel van bijna tot waanzin toe gedreven hartstochtelijkheid. — Wat de satire betreft, hierop is ten deele toepasselijk wat ik van de comedie zeide: zij is eene zedeprediking en dus geen voortbrengsel van dichterlijke ingeving, maar eene zedeprediking, die, om te sterker te werken, den bestaanden vorm van de poëzij ontleent. Er zijn auteurs, die zich het gebruik van een gegeven dichterlijken vorm in die mate kunnen eigen maken, dat zij hunne niet dichterlijke gedachten met vaardigheid en geluk in dien vorm kunnen vervatten. Zij laten zich dan ook op die kunst niet weinig voorstaan: hunne ingenomenheid met hunne bekwaamheid straalt in hunne voortbrengselen door; zij missen de soberheid en eenvoudigheid, bijna zeide ik de kunsteloosheid, die de werken kenmerkt der ware dichters, welke dien kunstvorm geschapen hadden. — Doch een gansch ander oordeel vereischt die lyrische poëzij, welke naar Archilochus moet genoemd worden. Zij is in geenen deele leerstellige waarheid in een vreemd kleed. Neen! maar hier is de dichter zelf de lijdende persoon: geen lijdende personen stelt hij voor, maar hij zelf is de lijder. Doch met dat lijden pronkt hij niet; hij geeft het niet voor eene kracht uit, die hem boven anderen onderscheiden, misschien wel versieren zou; neen! zijn hartstocht is hem tot een ondragelijken last; hij moet er zich van ontdoen om te kunnen leven; hij stort zijn

gemoed uit; hij belijdt zich zonder verschooning den troosteloos ontroerden toestand van zijn arm hart, door wrevel of overweldigende liefde vervuld, en ziet: nauwelijks is de belijdenis voltrokken, of hij is van het pak, dat hem drukte, ontlast, en hij vermag zijn leed te zingen en in harmonische vormen uit te spreken wat hem prangde. Geen wonder: want wanneer de mensch zich zijne ellende in geen opzicht ontveinsd, maar ze ten volle beleden heeft, dan heeft zich door die daad zelve zijne hoogere natuur in hem openbaard; na zijne lage, zwakke, zondige, in één woord zijne ellendige natuur, als het ware, aan het oordeel van God en menschen onverholen te hebben prijs gegeven,ervaart hij, dat hij niet te gronde is gegaan, integendeel, dat hij voortleeft, boven zichzelf verheven; hij is dezelfde gebleven, maar getroost en gerechtvaardigd, en als bezegeling van de werkelijkheid dier gewaarwordingen getuigt de mond des dichters, dat er in den hemel eene taal gevonden is voor zijne smart, dat zijne ellende daar gekend is, maar de kalmte der heerlijkheid, die daar genoten wordt, niet verstoort. Welnu? is zulk eene poëzij in hare eerste aanleiding al geen werk van medelijden, zij is het voortbrengsel van een zich te midden van den hartstocht en het lijden baanbrekend medelijden van den lijder met zich zelve, en in allen gevalle van een mededoogen daar boven met den lijdenden mensch.

Ach ja! sympathetisch gevoel, medelijden, barmhartigheid is de ware Muse bepaaldelijk ook op het gebied der pathetische lyrische poëzij. De bewondering moge den boventoon hebben bij den dichter der Pindarische Ode, bewondering voor de schoonheid der menschelijke gestalte, en de veerkracht der jeugdige leden, voor de heerlijkheid en de grootsheid des levens, — bij die andere soort der lyrische dichtkunst heeft medelijden, sympathie, den boventoon. Druk, o dichter of dichteres, in sobere, bondige taal het meêdoogenlooze van het menschenlot uit, het lijden der creatuur; maak het voelbaar, welk eene aandoenlijke zaak het is, dat de denkende en gevoelende mensch het mysterie der natuur in zijn eigen lichaam moet dragen, — en uw werk zal een welsprekend beroep zijn op een meêdoogend God, en door medelijden zult gij het gemoed zuiveren van den vatbaren hoorder, die uwe verzen opneemt in zijn hart. Ach! gemis aan sympathie, onbarmhartigheid, liefdeloosheid, eigenwijsheid, ziedaar den vloek van een gansche klasse van letterkundige voortbrengselen van onzen tijd. Wanneer de auteur van korte schets of uitvoerigen roman de personen, die hij opvoert, armzalig vindt, en eigenlijk zichzelf stilzwijgend den eenigen mensch naar behooren in deze jammerlijke wereld acht; wanneer men overal den spotzicken lach ziet doorschemeren, waarvan het gros zijner helden en heldinnen het voorwerp zijn, dan doet zijn voortbrengsel

kwaad en het vermag den edelsten niet te behagen; het sticht niet, maar bederft; het voert niet op, zooals het schoone doet en elke letterkundige arbeid doen moest; maar het trekt naar beneden om ons te leeren deze laagheid voor lief te nemen, met geen anderen troost dan de dorre bewustheid van onze eigene vermeende meerderheid op den koop. Al waren zulke voortbrengselen door nog zoo veel talent en zeggenskracht gekenmerkt, zij zijn onbehagelijker naarmate de auteur zichzelf meer behaagde. Dát kunstvermogen is het hoogste niet, die kracht niet de ware kracht: van alle ware kracht is zachtheid de eenige vorm: waar geen teeder fijn gevoel bestaat, is geen waarachtig letterkundig voortbrengsel geleverd. Barmhartigheid is ook in de letterkunde de eenige ware kracht.

Maar nog oneindig hooger kunstwerk, dan eenig letterkundig voortbrengsel, hoe schoon en edel ook, is de mensch voor den mensch. In de eerste plaats, de mensch voor zichzelf. En ook hier is de barmhartigheid de schepster van het kunstvoortbrengsel. Onbarmhartig jegens zichzelf is de ongeloovige. Daar hij geene ingeving, geene kracht uit de hoogte erkent, noch aanneemt, dat er eene levende oneindige wetenschap is, die, altijd nabij genoeg, den zwakken en onwetenden mensch op hare tijden tot hare aanschouwing toelaat, zoo wil hij, in plaats van den tijd des geestes af te wachten, alles door onverdroten krachtsinspan-

ning dadelijk uit zich zelve gewinnen. Hij vergt zijne natuur het ongeloofelijke; hij heeft er geen vrede mede, dat hij een eindig wezen is met beperkte vermogens; hij vergeeft zich zijne onwetendheid geen oogenblik en op geen enkel punt; zijner ontwikkeling gunt hij den tijd niet, terwijl hij toch alles aan eigen ontwikkeling dank meent te moeten weten. Rusteloos en zichzelf plagend worstelt de ongeloo- vige als een Tantalus, om met eene eindige bevattling het oneindige te bevatten. Het levend-oneindige intusschen laat zich slechts op ééne manier ervaren en tevens erkennen. Van die ervaring is dit de voorwaarde, dat wij eens werke- lijk vrij verkeereren in het oogenblik des tegenwoordigen levens: in dat oogenblik woont de dragende en werkende kracht Gods geheel; uit dat oogenblik voert een nergens afgesloten weg in alle richting naar de uiteinden der wereld; het oogenblik is als een wachttorens-spits, van welke men zonder inspanning het heelal kan overzien. Wie eens werkelijk in het Nu leven en bij het Hier wonen kon, onbelemmerd, noch door lastig herinneren, noch door ongeduldig vooruitzien, hij zou zien met een ruim hart en een open oog wat dat moment wer- kelijk te zien geeft, en zijn hart ware bevredigd, zijn verstand opgeklaard. Zulke oogenblikken zijn de gezegende tijdstip- pen der ingeving: dan vallen er zaden vruchtbaar voor onze wetenschap; dan worden er eeuwige omtrekken geteekend, door later onderzoek heerlijk gevuld. Want meent niet,

dat de gelukkige, die tot het genot van zulke oogenblikken is toegelaten, het aan vlijt en oefening zal laten ontbreken. Neen! Hij werkt, maar zonder zich voort te jagen; hij werkt met vertrouwen; hij kan van zich verkrijgen, dat hij zijne tijdelijke machteloosheid erkent; met Goethe denkt hij: »plaag u niet ten ontijde: volheid en kracht zijn nimmer ver:» de ordenende kracht, daarop rekt hij, zal eenmaal niet uitblijven; het licht, dat alle nevelen opklaart, op zijnen tijd als een straal in de duisternis vallen. Zoo spaart hij zich en gaat barmhartig met zichzelf om, en de vrucht dier lankmoedigheid is een degelijke, een volmaakte mensch, niet slechts man van wetenschap, maar gansch gevormd: de wetenschap was bij hem zedelijk vormend en zijne zedelijke vorming was tevens opklarend voor den geest.

En hoe nut is barmhartigheid en lankmoedigheid bij den- genen, die, geroepen om anderen te vormen, zich met de zorg en het toezicht over de geesten zijner medemenschen belast ziet!

Zonder barmhartigheid is men geneigd van allen alles te eischen; men waant de menschelijke natuur van den aan- vang aan en in weerwil van alle verscheidenheid tot alles bekwaam. Neemt men gebrekkigheid waar, men wijt ze, zoo niet aan idiotisme, dan aan vooroordeel of onwil, en men wordt de uitvinder van een ongenadig stelsel van on- derwijs voor de jeugd, ach! voor de jeugd van beide ge-

slachten: want voor hem, die zijne eigen wijsheid niet heeft afgezworen, is de vrouw een samenweefsel van grillen en vooroordeelen: die ongerijmdheden moeten, dunkt hem, worden afgelegd en het meisje door dezelfde opleiding gevormd, als de jonge man. Intusschen met de miskennis van de eigenaardigheid der vrouw, en de op die miskennis noodzakelijk volgende verwaarloozing van den zachten en eerbiedigen, meer dan bloot eigenwillig hoffelijken omgang met haar, gaat de schoonheid van het gezellig verkeer, de beschaafdheid der vormen, de erkenning van dat alles wat zich niet in stoffelijk belang of genot oplost, in één woord, de menschelijkheid zelve verloren. Zóó waar is het, dat genadige liefde, waarvan in dit ondermaansche bij uitstek de vrouw het voorwerp is, de onberekenbaar groote kracht is, die de menschelijke maatschappij samenbindt. Slaak dien band, en gij houdt slechts een samenraapsel van, in weerwil van al hunne kundigheden, dierlijke wezens over, te midden van welke slechts hij, die het grootste verdelingsvermogen ter zijner beschikking heeft, cenig gezag kan doen gelden. — Laten wij, mannen, toch mededoogen hebben met het meisje en de vrouw, al mocht zij geen mededoogen hebben met zich zelve: het is toch eene vrouw die gezegd heeft: wie een vrouwenhart zag kloppen, zou er meer medelijden mede hebben. —

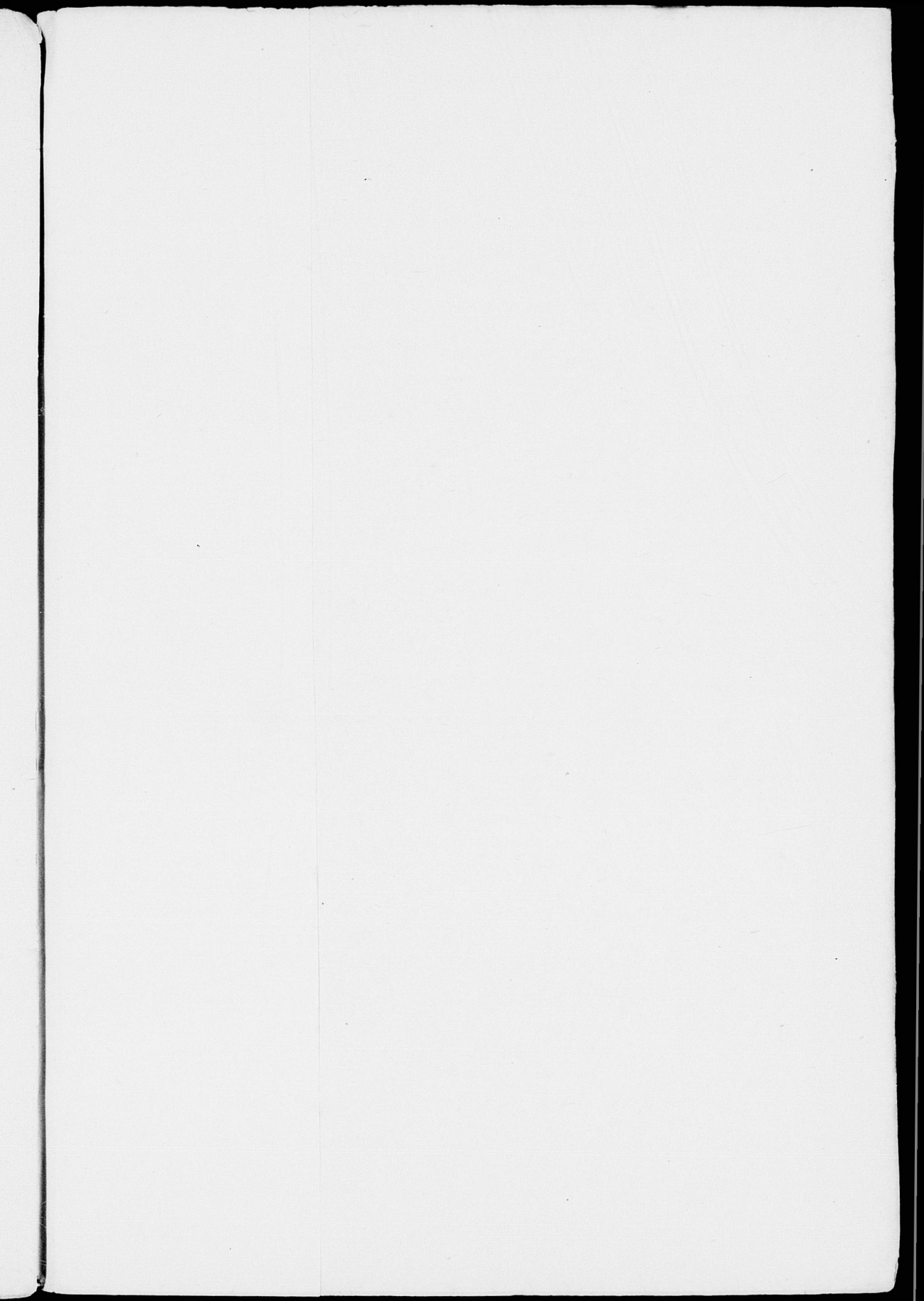
En hoe staat de leer- en tuchtmeester, die geen plaats

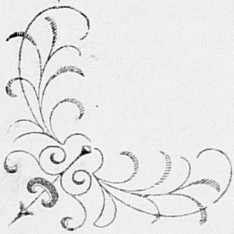
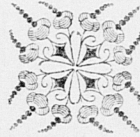
geeft aan de barmhartigheid, tegenover het volk? Vooral aan verkeerde inrichtingen wijt hij de achterlijkheid der lagere standen, en wil hij deze, wier misnoegen een gevaar zou kunnen worden, opheffen en in redelijke mate deelgenoot maken van de voorrechten der hoogere, hij meent zulks te kunnen bewerken door een onderricht, dat hun de oogen voor hun welbegrepen belang opene. Onderwijzen dus is zijne eeuwige en eenige leus. Voorzeker onderwijzen kan men niet te veel: den vloek der onkunde, met zijnen sleep van gruwelen en jammeren, moet men bestrijden; maar op de wijze komt het aan, en de rechte wijze heeft men van den barmhartige te wachten, die 's menschen ellende erkent en medelijdend bejegt. De zoodanige beschouwt zijnen ononderwezen mede-mensch, als de moeder haar kind... De liefde eener moeder is voor alle opleiding een goed model en toets. Hoe lief zij haren zoon ook heeft, toch is zijn waar belang haar te dierbaar, dan dat zij hare liefde op ijdele wijze zou doen blijken, en hem niet aan tucht zou onderwerpen, opdat hij, ofschoon ze hem aan de wereld bijna misgunt, eenmaal waardig en zelfstandig in die wereld optrede. Immers heeft de wereld eischen, die het niet geoorloofd is te miskennen. De liefde heeft genoeg aan haar voorwerp, zoo als het is; de goede God neemt ons in genade aan, zoo als wij zijn; maar de wereld vordert van ons kennis en goed beleid, en wie de grootste liefde koestert en Gode het meest vertrouwt,

zorgt ook het trouwst, dat aan die eischen der wereld voldaan worde, en zoo daartoe gezetheid van oefening en onverdrotten inspanning van krachten gevorderd worden, de liefderijkste tuchtmeester is het minst geneigd om zijnen leerling die inspanning te sparen, en ten slotte is zijne opleiding oneindig vruchtbaarder dan die van den onbarmhartige. Genadige liefde is de groote opvoedster: zij werkt onwederstaanbaar: bijna zou ik zeggen, dat er geene hardheid is tegen die zachtheid bestand.

Zoo hebben wij in dezen harden tijd een beroep gedaan op gevoelens van zachtheid. Maar daarmede meenen wij geenszins afstand gedaan te hebben van eenige mannelijke deugd of kracht. Integendeel, alle gewelddadigheid is eene bedroevende bekentenis van gemis aan de eenige menschelijke kracht: geweld is dierlijk; zachte overreding menschelijk. Die menschelijkheid voegt bepaaldelijk aan de beoefenaars der letteren, welke den eernaam van menschelijke letteren dragen. Tot die beoefening u ook dit jaar voor mijn deel op te leiden, is mijn doel; de hemelsche Barmhartigheid zelve geve daarop haren zegen!

Ik heb gezegd!

B.
23